

Bağımlılık yapıcı madde kullanımıyla mücadelede etkili bir uygulama alanı: Okul sosyal hizmeti

Ayşe ÖZADA NAZIM,¹ Mualla KÖSEOĞLU²

ÖZ

Madde bağımlılığı, tüm ülkelerin yüzyıllardır mücadele ettiği önemli bir sosyal sorundur. Bu sosyal sorunla mücadele kapsamında geliştirilen sosyal politikalar ülkeden ülkeye değişmektedir. Bazı ülkeler madde bağımlılığını ağır yasal yaptırımlar uygulayarak yönetmeye çalışırken, bazıları yasaklamak yerine denetimli bir serbestlik sağlamaya çalışmaktadır. Bu tür politikalar, madde bağımlılığının sonucuyla ilgilidir; oysa süreçle ilgili önleyici çalışmalar da en az bu politikalar kadar önemlidir. Okullar pek çok soruna ilişkin önleyici çalışmalar uygulamaya elverişli ortamlardır. Bağımlılık yapıcı madde kullanımıyla mücadelede okul odaklı müdahaleler geliştirip uygulamada okul sosyal hizmeti önemli bir çalışma alanıdır. Okul sosyal hizmeti çocuğun yüksek yararını temel alan, akademik, duygusal ve bireysel gelişiminin önündeki engelleri kaldırmaya yönelik çalışmalar yapmayı hedefleyen bir sosyal hizmet alanıdır. Okul sosyal hizmeti uygulamalarında sosyal hizmet bilgi, yöntem, teknik ve becerileri ile mesleğin etik ilkeleri temel alınmaktadır. Bu çalışmada, bağımlılık yapıcı madde kullanımıyla mücadelede sosyal hizmetin bir çalışma alanı olan okul sosyal hizmeti ele alınarak okul odaklı önleyici müdahaleler incelenmiştir. (*Anadolu Psikiyatri Derg 2019; 20(özel sayı.1):116-118*)

Anahtar sözcükler: Bağımlılık, madde kullanımı, okul sosyal hizmeti, önleyici müdahaleler

ABSTRACT

Substance abuse is an important social problem that world countries struggle for centuries. The social policies, which have developed for struggling with this social problem, differ in each country. While some countries try to manage substance abuse by applying severe legal sanctions, some of them try to provide a supervised release. Such policies are related to the outcomes of substance abuse; in fact preventive studies which are related to process are just as important as those policies. Schools are convenient areas for applying preventive studies regarding many problems. School social work is an important study field in order to develop and apply school-based interventions for struggling substance abuse. Also, school social work is a field that is based on the best interests of the child and is aimed to conduct studies for removing the obstacles against academic, emotional and personal development. Knowledge, method, technic and skills of social work and its ethical principles are grounded in social work applications. In this study, school-based preventive interventions in context of school social work are examined. (*Anatolian Journal of Psychiatry 2019; 20(special issue.1):116-118*)

Keywords: addiction, substance use, school social work, preventive interventions

GİRİŞ

Bağımlılık yapıcı madde kullanımı tüm dünya ülkelerinin çeşitli politikalar belirleyip yasal düzenlemeler oluşturduğu önemli bir sorun alanıdır. Madde kullanımının önlenmesi ve azaltılmasına ilişkin pek çok program ve müdahaleye rastlamak olasıdır. Bir sosyal sorun olarak bağımlılıkla mücadelede, özellikle okul sosyal hizmetinin etkin bir şekilde yürütüldüğü örnekler göze çarpmaktadır. 1900'lerin başında ABD'de başlayan okul sosyal hizmeti uygulamaları kısa süre

sonra dünyanın pek çok ülkesinde uygulanmaya başlamıştır.³ Okul sosyal hizmeti çocuğun yüksek yararını temel alan, çocuğun akademik, duygusal ve bireysel gelişiminin önündeki engelleri kaldırmaya yönelik çalışmalar yürütmeyi hedefleyen bir sosyal hizmet alanıdır.

Günümüzde madde bağımlılığıyla mücadelede okul odaklı yaklaşımlar incelendiğinde, 2018 yılında Avrupa Birliği'nin (AB) uygulamaya koyduğu dokuz haftalık üniversite müfredatı ve yoğun 3-5 günlük eğitim programı dikkat

¹ Yrd. Doç. Dr., Lefke Avrupa Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü; ² Yrd. Doç. Dr., İletişim Bilimleri Fakültesi, Yeni Medya ve Gazetecilik Bölümü, Lefke, KKTC
E-mail: aozada@eul.edu.tr
doi: 10.5455/apd.302644874

çekmektedir.¹ Bu eğitim programının kısa formunun AB ülkelerinin üçte birinde uygulandığı belirtilmiştir. 2004 yılında Narcanon Enternasyonel Grubu tarafından lise düzeyindeki gençler için sekiz modüllük bir müfredat geliştirilmiş olup içeriğinde özgül önleme stratejileri ile tütün, alkol, esrar ve sık rastlanan ağır uyuşturucuları da ele alan bölümleri vardır. Sağlık motivasyonu, sosyal beceriler, sosyal etki bilinci ve bilgi-üretim eylemleri madde kullanımı ve bağımlılık nedenleri ile ilgili birçok risk ve önleme etkenleri de bu müfredat içinde yer almaktadır.⁵ Eğitim programının sonuç raporunda, bu eğitim modülüne alınan grubun, bu eğitim modülüne alınmayan gruba göre bağımlılık yapıcı maddeleri kullanımında azalma gösterdiği belirtilmiştir.⁵

Çeşitli ülkelerde bağımlılıkla ilgili farklı mücadele programları olmakla birlikte, günümüzde en yaygın olarak kullanılanı Yaşam Becerileri Eğitimi (YBE) olarak öne çıkmaktadır.

Madde bağımlılığıyla mücadelede yaşam becerileri eğitimi

Ergenler arasında bağımlılık yapıcı madde kullanımını önlemeye ilişkin okul odaklı programların işe yarar olduğunu gösteren pek çok çalışma vardır.⁹ Çoğu Batı ülkesinde bağımlılık yapıcı madde kullanımının önlenmesine yönelik çalışmalar, 12-18 yaş arasındaki gençlerin eğitim müfredatının bir parçası haline getirilmiştir. Bağımlılık yapıcı madde kullanımını önlemeye yönelik okul odaklı çalışmaları üç gruba ayırmak olasıdır. Birincisi, yalnız bilgilendirmeye dayanan *etkileşimin olmadığı programlar*; ikincisi, bireyin kendi duygu ve davranışlarına yönelik *içgörüyü geliştirmesine yardım etmeye odaklanan programlar*; üçüncüsü, madde kullanımına ilişkin *problem çözme becerilerine odaklanan programlardır*.⁷ Madde kullanımını önlemeye ilişkin beceri odaklı çalışmalar, sosyal medya veya akranlar aracılığıyla madde kullanımını özendiren veya özendirmeye dönük doğrudan veya dolaylı sosyal etkilerle baş etmeyi öğreten yaklaşımlardır.⁸ Beceri odaklı çalışmalar genellikle direnç becerilerine odaklanmaktadır. Okullarda madde kullanımını azaltmaya ilişkin tutarlı ve orta derecede uzun süreli etkiler gösteren az sayıdaki programdan biri, üç bileşenden oluşan YBE'dir:

Madde kullanımıyla ilgili akran ve medya baskısı ile başa çıkmada direnç becerileri hedef belirleme, sorunları analiz etme gibi kişisel özyönetim becerileri; etkili iletişim kurma ve istekleri reddetme gibi genel sosyal becerilerdir.² YBE programı, yasal veya yasa dışı maddelerin kullanımıyla ilgili sosyal etkilere aktif biçimde direnme becerisi kazandırmayı amaçlamaktadır. YBE programının uygulanması doğrudan okul sosyal hizmeti ile ilgilidir. Programın yürütülmesini sosyal hizmet uzmanları, program ile ilgili eğitim almış öğretmenler ve diğer sağlık çalışanları üstlenebilirler. YBE ortaokullara uygulanan, ilk yıl 15 oturum, ikinci yıl 10 oturum, üçüncü yıl ise beş oturumdan oluşmaktadır. YBE genellikle haftada bir gün, gerekli görüldüğünde daha çok oturumla uygulanabilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Son yıllarda gerçekleştirilen meta analiz çalışmaları, okul temelli önleme programlarının etkili olabilmesi için programların olabildiğince öğrencilerin sosyal yaşamının çeşitli yönlerine odaklanması gerektiğini ortaya koymuştur.⁴⁻⁶ Bilgiye dayalı programlardan çok, beceriye dayalı programların işe yarar bulunduğunu gösteren çalışmalar vardır.¹¹ Bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımının ortaöğretim düzeyine kadar düşmüş olması, bu tür eğitim programlarının önemini göstermektedir. Özellikle önleyici müdahale geliştirmede önemli bir yer tutan okul sosyal hizmetinin Türkiye'de de bir çalışma alanı olarak faaliyete geçirilmesi gerekir. Bunun için özellikle çocuğun korunmasından sorumlu tutulan Sosyal Hizmetler Dairesi, Milli Eğitim, Kültür Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı gibi yetkili birimlerin eşgüdüm ve işbirliği içinde okul sosyal hizmetinin geliştirilmesiyle ilgili adım atması beklenmektedir. Ülkede okul sosyal hizmet modeli geliştirilerek hem çocukların, hem de okuldaki meslek elemanlarının ruhsal-toplumsal iyilik durumunun güçlendirilmesi madde kullanım yaygınlığının azaltılması için de önemli ve gereklidir. Ayrıca, okul sosyal hizmetinin uygulamaya sokulması, YBE gibi eğitim programlarının sistemli bir şekilde yürütülmesini sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

1. Avrupa Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi. *Avrupa Uyuşturucu Raporu- Eğilimler ve Gelişmeler. Lüksemburg: Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Bürosu, 2018.*

2. Botvin G.J. Preventing drug abuse in schools: Social and competence enhancement approaches targeting individual-level etiologic factors. *Addict Behav* 2000; 25(6):887-897.

3. Dupper DR. *School Social Work-Skills and Interventions for Effective Practice*. USA: John Wiley and Sons, 2003.
4. Gottfredson DC, Wilson DB. Characteristics of effective school-based substance abuse prevention. *Prevention Science* 2003; 4:27-38.
5. Lennox RD, Cecchini ME. *Narconon Lise Öğrencileri için Uyuşturucu Eğitimi Müfredatı: Rastgele Olmayan, Kontrollü Önleme Çalışması. Narconon Uyuşturucu Eğitimi ve Tedavisi Merkezi, 2008.*
6. Onrust SA, Otten R, Lammers J, Smit F. School-based programmes to reduce and prevent substance use in different age groups: What works for whom? Systematic review and meta-regression analysis. *Clin Psychol Rev* 2016; 44:45-59.
7. Stead M, Angus K. *Literature Review into the Effectiveness of School Drug Education*. Scottish Executive, (2004)
8. Stead M, Stradling R. *The role of schools in drug education and wider substance misuse prevention. Promoting Health and Well-being through Schools*. USA: Routledge, 2010.
9. Tobler NS, Roona MR, Ochshorn P, Marshall DG, Streke AV, Stackpole KM. School-based adolescent drug prevention programs: 1998 meta-analysis. *J Prim Prev* 2000; 20(4):275-336.
10. Velasco V, Griffin KW, Botvin GJ, Celata C, Lombardia GL. Preventing adolescent substance use through an evidence-based program: Effects of the Italian adaptation of Adaptation of Life Skills Training. *Prev Sci* 2017; 18(4):394-405.
11. Zollinger TW, Saywell RM, Muegge CM, Wooldridge JS, Cummings SF, Caine VA. Impact of the life skills training curriculum on middle school students tobacco use in Marion County, Indiana, 1997-2000. *J Sch Health* 2003; 73(9):338-346.